

i bosanskih svećenika koji su nekada preko s. Konzolate održavali kontakte sa svećenicima u tamnici.

Zahvaljujući brizi i solidarnosti mnogih, s. Konzolata je mogla zaista pomagati i olakšavati život zatočenih, baš kako ju je fra Dominik u jednom pismu i molio: »Učinite sve da što više olakotite život i trpnje namjesnika Isusovih na zemlji. Ukoliko vam ja mogu biti na pomoći (...) sve ću rado učiniti što mogu (...) Javite mi šta bi Vam bilo potrebno da Vam pošaljem.«³ Osim pripreme paketa i posjeta pripremala je i obroke. Krajem 1950. pisala je fra Dominiku Mandiću: »Imam dosta posla, jer za ručak trebam pripremiti za 22 osobe, večeru za 17, dočim za doručak ih je samo 6. Eto toliko ih se u mojoj menzi hrani. Nastojim da ih sve zadovoljim u koliko mi je moguće.«

Ove zeničke godine utisnule su se snažno u sjećanje s. Konzolate. Bile su pune žrtve, ali i poniženja pred vratima kaznionice, satima dugih čekanja da se »moćni« smiluju primiti pakete itd. No, s. Konzolata nalazila je smisao u tom svom specifičnom služenju, odana svojem uvjerenju: »Sporedno je gdje se nalazim, nego je glavno

da svoju dužnost savjesno vršim koja mi je dodijeljena. Upravo u njoj nalazim posebno veselje i užitak duševni, prema onoj: što učinite najmanjemu, meni ste učinili.«⁴

Kad je završilo ovo zeničko razdoblje, s. Konzolata ponovno se vratila u franjevački samostan u Mostar i nastavila svoju službu u kuhinji, do 1963. Nakon toga poslušnost ju je vodila u druga mjesta. Od 1974. živjela je u Bijelom polju, ali i odatle je išla pomagati svećenicima u župnim kućama koje nisu imale domaćicu služeći uvijek onim istim duhom kao i u zeničkom razdoblju svoga života: požrtvovno, predano, savjesno i bez velikih riječi.

Zadnju godinu života s. Konzolata, nakon loma kuka i komplikacija koje su zatim nastale, bila je prikovana za bolesničku postelju. Smrti se nije bojala. Bila je svjesna njezinog skorog dolaska. O tome je govorila i s mnogim se sestrama oprostila i preporučivala u molitvu da joj Gospodin dadne snage i strpljivosti u zadnjim trenucima. Umrula je na Tijelovo 2. lipnja 1983. Tako je ona, koja je mnogima pripravljala kruh, pozvana u nebo na blagdan Presvetog Kruha da blaguje za Nebeskim stolom uvijek. ✍

³ Ostavština fra Dominika Mandića, sv. V, mp. 1, f. 21, pismo s. Konzolati od 20. siječnja 1952.

⁴ Isto, sv. IV, mp. 2, f. 196.

POLITIČKI OKVIR I ORGANIZACIJA PARTIJSKIH TIJELA U OBRAČUNU S KATOLIČKIM KLEROM U DALMACIJI (II.)

► Piše: Tomislav Đonlić

Čaša se Gospodnja puni. Moramo je ispiti. Gorka je to čaša, ali je pruža Otac koji nas ljubi i štedi dok nas teško pogađa radi naših i našeg naroda grijeha. Molim Vas ne klonite nikada dubom, niti se smućujte, niti se dajte duhovno smesti. (...) Ne ćemo propasti, makar bilo još žrtava. Ne bojte se! Imajte veliko, silno, neograničeno pouzdanje i vedro gledajte u bolje i svjetlije dane...¹

fra Ante Antić

Opće prilike u Splitsko-makarskoj biskupiji u Drugom svjetskom ratu

Katolička crkva u Dalmaciji za vrijeme Drugoga svjetskog rata dje-

lovala je uistinu u vrlo složenim i teškim ratnim uvjetima. Potpisivanjem Rimskih ugovora Dalmacija je administrativno i politički bila podijeljena između Nezavisne Države Hrvatske i

Italije. To je Katoličkoj crkvi u Dalmaciji, osobito u Splitsko-makarskoj biskupiji, predstavljalo velike poteškoće.² Od ukupno 3.668 km² Italija je anektirala 368 km² u priobalnom

¹ fra Ante Antić u pismu provincijalu fra Petru Grabiću. Više o tome u Živko KUSTIĆ, »Fra Ante – prorok hrvatske slabode«, *Antićeva baština u duhovnoj obnovi Hrvatske*, Zbornik radova Drugog znanstvenog zbora održanog u prigodi 100. obljetnice rođenja o. fra Ante Antića (1893-1993) u Splitu od 3. do 6. lipnja 1993., Zagreb, 1994., str. 108. – 109.

² Urban KRIZOMALI, *Splitska i makarska dieceza. Split i diecezanski biskup Bonefačić u Splitu od travnja 1941. do konca 1944. Prilog za povijest Dieceze splitske i makarske*, Testimonia Croatica, Matica Hrvatska, Split, 1998.

području s ukupno oko 50 tisuća stanovnika, dok je Nezavisnoj Državi Hrvatskoj pripalo 3.300 km² gdje je živjelo oko 200 tisuća stanovnika.³ Djelovanje tadašnjih crkvenih vlasti nije bilo nimalo ni ugodno ni lako. Od crkvene i svjetovne hrvatske vlasti na čitavu prostoru Dalmacije ostao je samo Biskupski ordinarijat s biskupom Bonefačićem u Splitu. Stoga je splitski Biskupski ordinarijat i tadašnji biskup Kvirin Klement Bonefačić u očima puka, bez razlike na političko određenje, smatran zaštitnikom »hrvatske stvari« i hrvatskih prava, ali i jedini stvarni predstavnik Hrvata koji je u brojnim situacijama osobnim angažmanom nastojao pomagati svima koji su pomoć tražili. Pred talijanskim fašizmom, nasiljem i terorom brojni su mu se obraćali za pomoć i nitko nije ostao uskraćen niti je bio odbijen.⁴

Za talijanske fašiste hrvatski su katolički svećenici bili prva zaprjeka u realizaciji političkih nacionalnih ciljeva. Stoga su svojom doušničkom mrežom nastojali denuncirati i kompromitirati pojedine svećenike kako bi izvršili pritisak na biskupa da ih ukloni sa župa. Pojedine su tužbe stizale i do Vatikana, ali su iz Svete Stolice prozreli njihove nakane i odbili razne insinacije i spletke. Na svaki su moguć način nastojali oslabiti ugled svećenika i ocrniti ih pred narodom kako bi na njihova mjesta doveli talijanske svećenike. Tako su iz Splita nastojali istisnuti hrvatske

salezijance sv. Ivana Bosca te dovesti talijanske iz Italije da bi preuzeli zavid. Sam je biskup početkom 1942. bio obaviješten da su se fašisti obratili biskupima u južnoj Italiji s ciljem da pošalju mlade svećenike u Dalmaciju kako bi obavljali dušobrižničku službu za Talijane, ali i učiteljsku službu u školama.⁵ Čim je biskup to saznao, odmah je reagirao dopisom državnom tajniku i spriječio da se to dogodi.

Pritisak koji su talijanski fašisti zajedno s novinstvom (*Il popolo di Spalato*) vršili prema Biskupskom ordinarijatu i svećenstvu, imao je za svrhu slomiti biskupa Bonefačića i ostvariti prevlast na crkvenom području i u svećeničkom djelokrugu. Što milom, što silom broj Hrvata u čitavoj Dalmaciji postupno se smanjivao, a talijanaški utjecaj umnažao. Ipak, biskup Bonefačić ostao je nesalomljiv. Ništa bolje nije bilo ni za vrijeme njemačke okupacije, kao ni za vrijeme savezničkih bombardiranja dalmatinskih gradova koji su uz velike ljudske gubitke prouzročili i veliku materijalnu štetu. Na čitavom prostoru biskupije, osobito u dalmatinskom zaleđu, u ratnom vihoru likvidirana su i spaljivana čitava sela pred njemačkim vojnicima i četnicima. U takvim je okolnostima biskup Bonefačić nastojao svojim utjecajem očuvati i zaštititi vjernike i svoje svećenike nastojeći ih zadržati na župama u teškim i neizvjesnim ratnim

vremenima u kojima su dijelili sudbinu svojih vjernika.

Odnos partizana prema katoličkom kleru u Dalmaciji nakon »oslobođenja«

Uz Hrvatsku seljačku stranku i njezine pristaše, na udaru komunističke vlasti našla se Katolička crkva koja je za komunistički režim bila svjetonazorski neprihvatljiva i opasna jer se uz Crkvu okupljalo komunistima nesklono pučanstvo. Nakon zauzimanja Dalmacije od rujna do studenoga 1944. pod posebnu su prismotru stavili katolički kler i s njima povezane laike.

U predratnom razdoblju komunisti u Hrvatskoj uglavnom se nisu upuštali u oštriji sukob s Crkvom, ali je njihov negativan stav ostao stalan.⁶ Taj je stav tijekom rata bio još više izražen i pored ideološke dobio je i nacionalni karakter. Katoličkoj se crkvi predbacivalo da su njezini svećenici i redovnici u doba Drugoga svjetskog rata zagovarali pravo hrvatskog naroda na državnu neovisnost i da su surađivali s okupatorima, što je u očima jugoslavenskih komunista bio neoprostiv zločin. Sukladno s tim stavovima komunisti su u Katoličkoj crkvi vidjeli najvećega neprijatelja i tako su se prema njoj i odnosili. Iznimka u tomu nije bila ni Dalmacija, a ni dalmatinsko svećenstvo koje je od komunističkih vlasti i partizanske vojske, neposred-

³ Isto; O detaljnijem popisu pučanstva u Splitsko-makarskoj biskupiji vidi: Krunoslav DRAGANOVIĆ, »Hrvatske biskupije. Sadašnjost kroz prizmu prošlosti«, *Croatia sacra. Arhiv za crkvenu povijest Hrvata*, god. 11-12, br. 20-21., Svečani broj u čast prve godišnjice Nezavisne Države Hrvatske, Izd. Hrvatska bogoslovska akademija u Zagrebu, Zagreb, 1943., str. 101.

⁴ Poznati su brojni primjeri fašističke samovolje, nasilja i otvorenog terora u Dalmaciji prema puku od kojih je neke dr. Urban Krizomali, tajnik splitskog i makarskog biskupa Bonefačića, naveo u dnevniku o burnim događajima u Drugom svjetskom ratu koje je revno bilježio i sastavio za potrebe obrane biskupa Kvirina Klementa Bonefačića pred sudom. Komunističke su vlasti protiv biskupa Kvirina Klementa Bonefačića povele sudski proces radi tobožnje suradnje s Talijanima od kojih je navodno zatražio da zaštite pučanstvo biskupije od partizanskih progona. Taj sudski proces nikada nije formalno okončan i formalno nikada nije oslobođen krivnje niti je osuđen zbog navodnih optužbi, ali je zbog pritisa koji su na njega vršeni i zbog ometanja u vršenju biskupske službe 1954. odstupio i predao upravu nad Biskupijom dr. Frani Franiću.

⁵ Urban KRIZOMALI, *n. dj.*

⁶ Jure Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941. – 1945.*, Zagreb, 1998., sv. 1.

U srcima nekih u Hrvatskoj nekažnjeno jugoslavenstvo i dalje caruje

no uoči završetka Drugog svjetskog rata i nakon završetka rata, pretrpjelo brojne žrtve.⁷ Za komuniste je bilo jasno da rat nije »svršija onda kad crkne fašizam, nego onda, kad radni narod očisti svakoga onog koji mu stane na put«. ⁸ Katolička crkva i njezin kler za komuniste su bili kamen smutnje i glavni neprijatelj poslije tzv. oslobođenja.

O tome najbolje svjedoči odnos komunističkih vlasti prema svećenstvu u Dalmaciji.

Neposredno nakon zauzimanja Dalmacije komunističke su vlasti usmjerile svoje djelovanje na obračun s tzv. »narodnim neprijateljem« i »suradnicima okupatora« pa su likvidirane tisuće osoba bez suda i osude.

Među tim »narodnim neprijateljima« i »suradnicima okupatora« posebno mjesto pripadalo je katoličkom svećenstvu. To je vidljivo iz sačuvanih izvješća Ozne o držanju svećenstva u Dalmaciji nakon »oslobođenja«. Iz izvješća je vidljivo da su partijske organizacije i Ozna glavnim neprijateljima i najopasnijim protivnikom označili svećenstvo i Katoličku crkvu bojeći se da bi ih mogli spriječiti da na svršetku rata dođu na vlast. Glavnim uporištima u djelovanju svećenstva u Dalmaciji Partija je označila Split i Sinj »jer su tu kadrovski bili najsnažniji«. ⁹ Zato su u tim sredinama aktivnosti svećenstva podrobno praćene. U izvješćima agenti Ozne posebno naglašavaju da je među

svećenstvom zavladao velik strah, osobito nakon likvidacija i ubojstava svećenika koji su se nakon »oslobođenja« organizirano provodili na vrgoračkom, makarskom i sinjskom, ali i na drugim mjestima u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji.

Nakon što su partizani 25. listopada 1944. zauzeli Sinj, na tom su području iz samostana odvedeni fra Ante Cvitanović, fra Jozo Olujić, fra Ante Pavlov, fra Vlado Pavlov i fra Ante Romac te potom likvidirani negdje na Vještici gori na Kamešnici dok je fra Metod Vezilić već ranije bio likvidiran.¹⁰ Ubijeni su bez izrečene presude, što je bila početna praksa u obračunu s »narodnim neprijateljem« u Dalmaciji. Bez obzira na opasnosti koje su im prijetile od partijskih i oznaških provokatora, fratri i biskupijski svećenici revno su vršili svoju službu održavajući redovito svete mise i uzdržavajući župe, što je Ozna redovito pratila i obavještavala Opunomoćstvo Ozne za splitsko područje, gdje se sastavljalo mjesečno sumarno izvješće po kotarevima o raspoloženju i stanju klera u Dalmaciji uoči svršetka rata i neposredno nakon njegovog svršetka. Oznini agenti upozoravaju da se sadašnje »protunarodno« djelovanje klera ne opaža, nego se poglavito »sastoji u tome što preko ljudi bliskih njima ubacuju razne parole o lošim odnosima nas i Engleza, o tome kako saveznici nama nude hranu ali da mi nećemo da primimo i sl.«¹¹ Tako su

⁷ Zanimljiv članak o franjevačkom samostanu u Makarskoj u Drugom svjetskom ratu napisao je Tomislav Jonjić, *U vrtlogu političkih promjena (Makarski samostan u doba NDH i komunističke Jugoslavije)*, na http://www.tomislavjonjic.hr/makarski_sam.pdf

⁸ HDA, f. 1488 – Kotarski NOO Makarska 1942.-1943., NV-189/1818., Sreski (sic!) NOO za srez (!) makarski uputio je 30. studenoga 1942. nalog mjesnim NOO-ima, da strogo paze »na štetne političare u svom selu, t. j. na one Hajsesovce (sic!) koji nikako nisu htjeli pristat uz nas u narodno oslobodilačkoj borbi«. Dokument je citiran i u Tomislav Jonjić, *U vrtlogu političkih promjena (Makarski samostan u doba NDH i komunističke Jugoslavije)*, na http://www.tomislavjonjic.hr/makarski_sam.pdf.

⁹ Hrvatski državni arhiv u Splitu (HR DAST), 0431, kut. 47. Izvješće opunomoćstva OZNE za splitsko područje II. Odsjeka OZNE za oblast VIII. korpusa NOVJ-e. Dokument je u cijelosti objavljen u zborniku *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti-Dalmacija*, str. 247.

¹⁰ Navedeni podatci mogu se provjeriti u knjizi dr. fra Petra Bezine, *Progoni biskupa, svećenika i redovnika Splitske metropolije i Zadarske nadbiskupije 1941. – 1992.*, Split, 2000.

se na udaru represivnih partijskih službi našli i angažirani laici, vjernici bliski crkvenim strukturama.¹²

Za neke slučajeve u kojima su ubijani svećenici naknadno su pisane presude. Takav je primjer s presudom fra Metodu Veziliću. Iako su okolnosti njegova stradanja do kraja nerasvijetljene, svakako se zna da su ga odveli i ubili partizani. Jedni tvrde da je obješen 18. svibnja 1944. dok drugi tvrde da je strijeljan i bačen u jamu 24. travnja 1944. Presuda Vojnog suda pri štabu XX. divizije VIII. korpusa izrečena je na smrt strijeljanjem i to 18. svibnja 1944. U obrazloženju stoji da je »na oslobođenoj teritoriji vršio ulogu njemačko-ustaškog špijuna izvještavajući ih redovno o kretanju, snagama, naoružanju i položajima jedinica NOV-e i aktivno i politički agitovao protiv NOB-e«.¹³ Fra Stanka Milanovića Litru partizani su likvidirali u Sinju 10. studenoga 1944. pod optužbom da je u Sinju bio »odlučujuća osoba i suradnik pukovnika Potočnika«.¹⁴

Osobito je snažan bio psihološki rat koji je Ozna vodila protiv Katoličke crkve i svećenstva u Dalmaciji nastojeći svaku moguću situaciju iskonstruirati da bi se svećenici i redovnici kompromitirali u očima naroda. Tako su, primjerice, lažno

optuživali časne sestre da u bolnicama skidaju sa zidova parole i da svojim govorom i držanjem rade protiv NOP-a pa su ih »morali« ukloniti iz bolnica¹⁵, a kada su željeli ukloniti časne sestre iz škole, izvješćuju da »švove u domaćinskoj školi krivo gledaju našu djecu koja pjevaju partizanske pjesme. Sa istima vrlo loše postupaju dok su sa djecom nama nenaklonjenih roditelja vrlo ljubazne i umiljate.«¹⁶

Svećenici po župama bili su pod stalnom pratnjom doušničke mreže. Praćene su njihove aktivnosti kao i propovijedi na svetim misama o čemu su se vodile bilješke. Bili su izloženi raznim oblicima pritisaka i objeda. Partija je konstruirala razne optužbe želeći u očima puka kompromitirati svećenike, npr. da se »druže sa ženskim osobama sumnjiva morala ili kako su suradnici okupatora i izdajica...«.¹⁷ Zbog straha koji je nastupio nakon likvidacija i progona na »oslobođenim teritorijima«, Partija se u mnogim mjestima nije mogla afirmirati niti išta učiniti narodu koji se okupljao oko svećenika i Crkve, zbog čega bi ona pribjegavala sličnim metodama konstruirajući i lažno optužujući svećenike. Takav je slučaj bio u nekoliko splitsko-makarskih župa, npr. u Slatini na Čiovu: »Ovo

selo je vrlo loše raspoloženo NOP-u, narod je u rukama popa i učiteljice. Tamo K.P. ne postoji. Mjesni NOO ne zna se ni maknuti niti što radi bez popa i učiteljice. ... Učiteljica voli piti i nemoralna, sumnja se ima intimne odnose sa popom. ... Poduzecemo mjere da se učiteljica otale smijeni i postavi jedna odana NOP-u.«¹⁸

Ipak, najčešća optužba i »kri-men« svećenika je da okupljaju vjernički puk, osobito mladež, koju tobože žele odvojiti od »ostalih dijelova masa«.¹⁹ Zbog toga je osobita pozornost agenata Ozne bila usmjerena na okupljanje mladeži po župama, na razne oblike pobožnosti i molitve koje su se organizirale preko katoličkih udruženja i organizacija »Srca Isusova«, »Kćeri Marijine« ili »Žene trećeg reda«, »Marijina kongregacija«, »Kršćanska majka« i sl. Tako je Ozna među mlade angažirane laike ubacivala svoje doušnike pa se u brojnim izvješćima može pronaći kao, primjerice, za Kaštel Sućurac da je don Petar Katunarić »održao sastanak sa omladinom Srca Isusova. Na tom sastanku prisustvovalo je 46 omladinki među kojima je bilo 6 skojevki.«²⁰ Osobito je Ozni u oči upadalo kako »žene pojedinih drugova rukovodilaca često zalaze u crkvu i pod utjecajem su popova«.²¹

¹¹ Hrvatski državni arhiv u Splitu (HR DAST), 0431, kut. 47. Izvješće opunomoćstva OZNE za splitsko područje II. Odsjeku OZNE za oblast VIII. korpusa NOVJ-e. Dokument je u cijelosti objavljen u zborniku *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti-Dalmacija*, str. 247.

¹² Na popisu likvidiranih osoba za područje kotara Sinj za neke osobe, npr. Franu Budimira i dr., koje su likvidirane bez izricanja presude nakon oslobođenja Sinja, kao razlog likvidacije stoji »zato što je i prije rata bio poznati klerikalac i frankovac, što je odmah na osnutku NDH pristupio ustaškom pokretu i položio ustašku zakletvu te odmah počeo da radi za ustaški pokret, vršeći špijunažu u korist ustaša i denuncirajući agente NOP-a.«

¹³ Izvornik presude nalazi se u Hrvatskom državnom arhivu (HDA), Zagreb, 1911., inv. Br. 5456.

¹⁴ (HR DAST), 0409, kut. 165. Izvornik Spiska likvidiranih narodnih neprijatelja poslije oslobođenja Sinja koji je Opunomoćstvo UDB-e za kotar Sinj dostavilo Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju – IV. odsjeku u Splitu. Dokument je objavljen u zborniku *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti-Dalmacija*, str. 820.

¹⁵ Hrvatski državni arhiv u Splitu (HR DAST), 0431, kut. 47. Izvješće opunomoćstva OZNE za splitsko područje II. Odsjeku OZNE za oblast VIII. korpusa NOVJ-e. Dokument je u cijelosti objavljen u zborniku *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti-Dalmacija*, str. 247.

¹⁶ Isto.

¹⁷ HR DAST, 0431, kut. 1. *Izvješće o stanju klera po kotarevima za travanj 1944. godine.*

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

²⁰ Isto.

²¹ HR DAST, 0431, kut. 47. Izvješće o stanju klera na Srednje Dalmatinskom području za svibanj 1945.

Glede svećenstva u Vrlici prema izvješću Ozne iz prosinca 1944. »ono ne postoji, osim jednog svećenika koji se sasvim drži povučeno. Na Muću također svećenstva nema. Također ne opaža se nikakav aktivan rad svećenstva u Omišu i Trogiru osim što se opaža kod ljudi njima bliskih izvjesni tendenciozni komentari kao i kod onih u Sinju.«²²

Već u izvješću o stanju među klerom za svibanj 1945. stoji: »U Vrlici fratar još ne pristupa u organizovanje omladine u katolička pjevačka društva, niti pokušava pridobiti omladinu ili dio masa na način kako to radi kler u drugim kotarevima dok su u drugim kotarevima Omiš i Trogir uspjeli organizirati katolička udruženja a u Sinju samo djelomično dok su župnika u Muću don Juru Fratrovića zatvorili pa je u prvim vremenima župa ostala bez svećenika.«²³

Katolički kler u Dalmaciji očekivano je zahvatio strah od NOV-a jer su se komunističke vlasti nakon zauzimanja Dalmacije, obračunavajući se s »narodnim neprijateljem«, u prvom redu obračunali s Katoličkom crkvom i njezinim klerom.²⁴

U izvješću koje je Ozna sastavila za Komitet KP za Dalmaciju o stanju u Dubrovniku nakon oslobođenja stoji da »sa popovima nitko do sada nije razgovarao, iako svi tvrde da sve neprijateljstvo u Dubrovniku dolazi od njih.«²⁵ Ovakav stav moguće je protumačiti kao potrebu da se opravdaju ranije poduzete likvidacije »narodnih neprijatelja« u Dubrovni-

ku, među kojima i svećenika.²⁶

Veliku poteškoću za Komunističku partiju u odnosima s Crkvom i svećenstvom predstavljalo je pitanje predavanja vjeronauka u školama.

Prema odlukama ZAVNOH-a vjeronauk je, naime, bio izborni predmet, a samo u dubrovačkom kotaru odaziv đaka koji su se izjasnili za vjeronauk bio je više od 90 %.²⁷ Bu-

²² Hrvatski državni arhiv u Splitu (HR DAST), 0431, kut. 47. Izvješće opunomoćstva OZNE za splitsko područje II. Odsjeku OZNE za oblast VIII. korpusa NOVJ-e. Dokument je u cijelosti objavljen u zborniku *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti-Dalmacija*, str. 247.

²³ HR DAST, 0431, kut. 47. Izvješće o stanju klera na Srednje Dalmatinskom području za svibanj 1945.

²⁴ Više o tome u: dr. fra Petar Bezina, *Progoni biskupa, svećenika i redovnika Splitske metropolije i Zadarske nadbiskupije 1941. – 1992.*, Split, 2000.

²⁵ HR DAST, 0438, 26/245, »Zapažanja o pojavama u Dubrovniku« koja je OZNA za oblast VIII. korpusa NOVJ dostavila Oblasnom komitetu KP Hrvatske za Dalmaciju od 16. veljače, 1945. Dokument je objavljen u zborniku *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti-Dalmacija*, str. 340.

²⁶ Samo je u prvom valu likvidacija u Dubrovačkoj biskupiji likvidirano osam od šesnaest svećenika koliko su ih likvidirali pripadnici NOVJ-e.

²⁷ HR DAST, 0438, 26/245, »Zapažanja o pojavama u Dubrovniku« koja je OZNA za oblast VIII. korpusa NOVJ dostavila Oblasnom komitetu KP Hrvatske za Dalmaciju od 16. veljače, 1945. Dokument je objavljen u zborniku *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti-Dalmacija*, str. 340.

dući da je Partija pod svaku cijenu nastojala odmaknuti mladež od Crkve i umanjiti utjecaj svećenstva na narod, vršila je pritisak na svećenike, ali i na pučanstvo optužujući svećenike »za protunarodni rad i suradnju s okupatorima i narodnim neprijateljima«. Stoga i ne čudi da su svećenstvo označili glavnim neprijateljima i da se u izvješću navodi da »za tako veliki postotak oko 90 % upisanih đaka na vjeronauk, ne može se reći da su religiozni, već prosto su pripušteni utjecaju popova i fratara... Radi ovoga sada traže da se vjeronauk đacima predaje, a pošto se nemože dozvoliti oni napadaju našu demokraciju.«²⁸ Partija je, dakle, svog izravnog neprijatelja vidjela u Katoličkoj crkvi koja je prema njenim uvjerenjima stajala »između njih i naroda«.

Na sastanku Oblasnog komiteta za Dalmaciju 24. prosinca 1944. u Splitu istaknuto je da kod naroda splešnja povoljno raspoloženje za partizanski pokret zbog aktivnog djelovanja svećenstva naročito na Braču i u Sinju.²⁹ Stoga su u tim kotarevima odjeljenja Ozne posebno pratila kretanje i raspoloženje klera. Najavljujući skori obračun s HSS-om, Vladimir Bakarić je na savjetovanju političkih sekretara Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju 6. veljače 1945. naglasio: »Popovi su nam

neprijatelji. Katolička crkva je pripremala i odgajala sve što je ustaško i nezdravo u narodu... Budno paziti svaki njihov korak i tražiti intervenciju Fronte. Neka sam narod, neka svaki naš čovjek raskrinkava i udara po njihovim smicalicama, neka ih tjera kad dođu da unašaju nemir i ruše jedinstvo.«³⁰ Na tim stavovima svoje će uporište temeljiti i Okružni komitet KPH za Makarsku: »Popovi su najjače uporište reakcije, isto tako kao što su bili najglavniji nositelji fašizma kroz NOB. Kampanja će se sprovesti ali nećemo da dolazimo u direktan sukob sa Vatikanom ali zato ćemo ovo pitanje postavljati odozdo, preko samog naroda, da ih bojkotuje i izmlate jajima i slično.«³¹

Borba koju su jugoslavenski komunisti vodili protiv Katoličke crkve i njezinog svećenstva u Dalmaciji svodila se na optužbe za »protunarodni rad« i podupiranje »reakcije« pri čemu se nisu iznosile konkretne optužbe za konkretna djela nego su brojne fraze o »protunarodnom radu klera«, »razbijanju jedinstva naroda« i sl. Iz svega se može zaključiti da glavni cilj Komunističke partije i njezinih represivnih službi nije bio kažnjavanje eventualnih stvarnih počinitelja nekih konkretnih djela, nego se radilo o obračunu s nepoćudnim ljudima i idejama. Katoličke

svećenike svrstavali su, pak, u glavne neprijatelje.

Engleski književnik i obavještajac Evelyn Waugh u svom će poznatom izvješću o stanju Katoličke crkve u Hrvatskoj, između ostaloga, navesti: »Partizani ne prave razliku između svojih političkih protivnika i suradnika neprijatelja. Tako se svaki svećenik koji se istaknuo u pružanju otpora komunizmu javno osuđuje kao narodni neprijatelj...«³² Britanska diplomacija pri Sv. Stolicu izvješćivala je 11. svibnja 1945. kako su partizani u svakom selu uspostavili strahovitu diktaturu komunističke partije. Likvidiraju sve neprijatelje ili one koje takvima smatraju. To opravdavaju tobožnjom suradnjom s okupatorom, ali je pravi cilj uspostavljanje komunističke diktature: »Oni jednostavno žele eliminirati sve one predstavnike naroda koji bi ih jednog dana mogli spriječiti u njihovoj težnji da boljševiziraju oslobođenu Jugoslaviju. Među takvima su, svakako, i katolički svećenici koji među narodom uživaju veliko poštovanje i autoritet i koji su, u stvari, duhovni vođe naroda, posebno u Hrvatskoj i Sloveniji.«³³ Svih tih strahota nije bila izuzeta ni Katolička crkva u Dalmaciji ni dalmatinski kler koji se nakon oslobođenja prvi našao na udaru Ozne.³⁴

²⁸ Isto.

²⁹ Dokument je citiran u Tomislav Jonjić, *U vrtlogu političkih promjena (Makarski samostan u doba NDH i komunističke Jugoslavije)*, na http://www.tomislavjonjic.iz.hr/makarski_sam.pdf, izvornik: HDA, f. 1228 – Oblasni komitet KPH za Dalmaciju 12/1944, KP-297 (935-988), KP-298 (989-1121), sv. 1, br. KP-297/968. Zapisnik od 24. prosinca 1944.

³⁰ HDA, f. 1228 – Oblasni komitet KPH za Dalmaciju II-III/1945, sv. 4, KP-298 (1011-1042), br. KP-298/1014. dokument je objavljen u zborniku *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti-Dalmacija*, str. 329.

³¹ Tomislav Jonjić, *U vrtlogu političkih promjena (Makarski samostan u doba NDH i komunističke Jugoslavije)*, na http://www.tomislavjonjic.iz.hr/makarski_sam.pdf; HDA, f. 1223 – Okružni komitet KPH Makarska, sv. 1. Knjiga zapisnika sastanaka OK KPH za Makarsku 1944-1945., zapisnik od 22. veljače 1945.

³² Tomislav Jonjić, *U vrtlogu političkih promjena (Makarski samostan u doba NDH i komunističke Jugoslavije)*, na http://www.tomislavjonjic.iz.hr/makarski_sam.pdf.

³³ *Danas*, br. 487, Zagreb, 18. lipnja 1991., nav. prema J. FRANULIĆ, n. dj., 33b.; citirano u djelu Tomislava Jonjića, *U vrtlogu političkih promjena (Makarski samostan u doba NDH i komunističke Jugoslavije)*, na http://www.tomislavjonjic.iz.hr/makarski_sam.pdf

³⁴ Više o tome u djelu dr. fra Petra Bezine, *Progoni biskupa, svećenika i redovnika Splitske metropolije i Zadarske nadbiskupije 1941. – 1992.*, Split, 2000.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subrača«, VI., 2 (11),
Široki Brijeg, 2013.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14, 88220 Široki
Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD;
Canada 13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...
(s naznakom za Vicepostulaturu i za što):
a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovna Ljubuški:
žiro-račun (BiH): 3381602276649744
devizni račun (inozemstvo):
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Živimo u vremenu kada hrvatsko društvo s obiju strana granice još uvijek nema snage uhvatiti se u koštac s nataloženim nerazjašnjenim događajima iz prošlosti. Poglavitno su to oni iz komunističkoga vremena. Neki bi nadodali da su to i oni iz Domovinskoga rata, no ove druge zacijelo ćemo laganije raščistiti ako nam oni prvi budu jasni. Oni su, naime, uvjetovali da se dogodi mnogo toga što se inače ne bi dogodilo. Samo treba imati dovoljno hrabrosti i dovoljno strpljenja te krenuti u tom pravcu. Žao mi je kada ljudi umjesto traženja istine zaglibe u obranu ove ili one ideologije, posredno time i zločina koje je činila. A bilo ih je! I ne ponovili se više.

Područje našega razmatranja, našega glasila, svakako jest hudo komunističko razdoblje u hrvatskoj povijesti. Sve ostalo prepuštamo drugima. Ubijeni hercegovački franjevci, kao i čitav taj povijesni kontekst, zahtijevaju od nas da budemo do kraja pošten i stručni. To ponekada znači poniranje i u istraživanje koje se nekome može učiniti stajanje na ovu ili onu stranu. Ne, to je samo istraživanje i ništa više. Jedina strana na koju imamo pravo stati jest strana mučeništva. Postupak mučeništva to traži od nas i na nama je da krenemo tim putem ili se svega okanim. Bit će, dapače, i onih za koje ne ćemo moći dokumentirati mučeništvo pa ćemo ih morati isključiti iz ovoga postupka, ali i dalje ćemo nastaviti raditi na njihovu slučaju. Nešto slično čini i Komisija HBK i BK BiH za hrvatski martiro-

logij čiji je Vicepostulatura član u liku vicepostulatora fra Miljenka Stojića. Među mnoštvom ubijenih traži one koji su mučenički završili svoj ovozemaljski život. To znači da su ubijeni iz mržnje prema vjeri i da su to primili kršćanski postojano. Sve ostalo iz njihova života zapravo je nebitno. Bit će popisani i učinit će se sve što je potrebno da ih Crkva jednoga dana prizna mučenicima. Uz njih će naravno biti popisani i svi drugi ubijeni. Povijesni je to kontekst koji je ostavio dubok trag u našem narodu i u Crkvi u Hrvata.

Primijetit ćete da smo ovoga puta štedjeli na opremi teksta. Dogodilo se to zbog obilja građe koju bi trebalo objaviti. Iako je već bila pripremljena, dosta smo je izbacili iz broja koji je pred vama, a ovo što vam nudimo jednostavno nismo mogli dirati. Uostalom, sadržaj je uvijek najbitniji, a ne omot. On je samo prevažan za one koji nam nastoje nešto podvaliti. Čitajte, razmišljajte i zaključujte što nam je svima činiti.

Dokle god sve stvari u svome životu ne stavimo na njihovo mjesto, ne ćemo uspjeti razumjeti što nam se zapravo događa. Bog nas je, pak, stvorio kao svoje suradnike. I to ne samo na vjerskom polju, nego na svim poljima ljudske djelatnosti. Kao kršćani trebamo imati život u punini. Mnogi to očekuju od nas. Bojimo li se ili smo radosni zbog rada na Gospodnjoj njivi? Nisu ovo neke nove, pre-pametne misli. Šapću nam ih naši mučenicima. Pa poslušajmo ih!

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Istraživanja	40
Podsjetnik	23	Pobijeni	44
Povijesne okolnosti	27	Nagradni natječaj	60
Povjerenstva	34	Razgovor	63
Stratišta	39		